

**KUTADGU BİLİĞ'DE SOSYOPEDAGOJİK VE SİYASAL SÖYLEM ADLI
ESER MÜNASEBETİYLE**

Dr. Selami SÖNMEZ*

ÖZET

Bir milletin kendi kültür değerlerini ortaya çıkarması ve onu genç nesline tanıtabilmesi, geleceğe güvenle bakabilmesinin en önemli şartıdır.

Dr. Hüseyin Akyüz'ün "Kutadgu Bilig'de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem" adlı eseri bu münasebetle önemli bir çalışmadır.

Ona göre Yusuf Has Hacib analitik bir düşündür ve tam bir insan mühendisidir. Kutadgu Bilig ise bir Türk Şehnamesi ve bir Türk Magna Carta'sıdır. Türk Gençliği bu eseri tammalıdır.

GİRİŞ

Dünya sahnesinde yaklaşık 6 bin¹ yıldır varola gelen insanlık ailesinde, dramatik bir açıdan bakıldığında üç tip milletin olduğu görülür. Bunlar;

I. Tarihi hayli eski olup başrolü paylaşılanlar,

II. Belirli aralıklarla ciddi roller üstlenenler,

III. Başrol oyuncularının rollerini tamamlayan, izin verildikçe sahneye çıkan teknik ifadeyle figüranlar.

Türkler birinci gruba mensup milletlerdendir. Onlar;

1. Her biri bir medeniyet şeklini temsil etmek ve 4'ü imparatorluk olmak üzere -çoğu- Asya ve Avrupa topraklarında 16 devlet kurmuşlar,

2. Kavimler göçü ile ilkçağın kapanmasını Ortaçağın başlamasını (MS. 476) sağlamışlar,

3. Çin Seddi'nin inşasının temel sebebini oluşturmuşlar,

4. İstanbul'u alıp (1453) Bizans'ı yıkarak Ortaçağı bizzat kapatıp Yeniçağı açmışlar,

5. 8 kez, Haçlı Seferleri dediğimiz Avrupa'nın top yekün saldırısına maruz kalmışlar,

* Atatürk Üniv. K.K. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Wells, Calvin, Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası, (çev.: Erzen Onur), İstanbul 1972, s.12-27.

6. Son dinin, muhaliflerine karşı en büyük temsilcisi ve savunucusu olmuşlardır.

Bu yüzden günümüzde dahi Batının karşısında Doğu değil Türk vardır ve Türk çağrışmaktadır. Bu çağrışım son derece makuldür. Gerçekten de –bilhassa– Asya'nın ve Avrupa'nın tarihinden Türk unsuru çıkarıldığında; cılız, sönük, uyuşuk, ruhsuz kabile hareketleri ile karakterize edilebilecek bir tarihin kaldığı görülecektir. Dünya tarihindeki bu rol ve nitelikleriyle Türkler, baş rolü paylaştan milletlerin başında gelmektedirler. İnsanlık tarihinde milli tarihleri bu denli zengin ve aksiyoner nitelikte çok az millet vardır. Bilimsel gerçek bu olunca düşünmeden edemiyoruz ki; Milli tarihleri dört bin yıl öncesine kadar götürülebilen Türklerin², diğer milletlerden daha çok tarihe eğilerek, bu paha biçilmez değerdeki tecrübeler koleksiyonunu bugünün meselelerinin çözümünde kullanabilmeleri gerekir. Bu harikulade imkana sahip milletlerin sayısı asla bir elin parmakları sayısına ulaşmaz. Türkler bu avantajlarını mutlaka kullanmalıydılar. Bunun aksini ve bir milletin tarihini kullanmamasının makul bir mazeretini düşünememekteyiz. Çünkü tarihin garip ve garip olduğu kadar manidar bir tabiatı vardır. Bu tabiat; “Tarihi unutanlar onu tekrar yaşamaya mecbur kalırlar” şeklinde vecizeleştirilmiştir. Ne yazık ki bizde “geri kalmak” ile “geriye bakmak” kavramları arasında, realitede kesinlikle mevcut olmayan bir bağ kurulmaya çalışılmış veya bir ilgi olduğu zannedilmiştir. Oysa durum tam aksinedir. F.N. Uzluk tıbbiyelilere yaptığı bir konuşmasında “Genç hekim namzetleri, eğer sizlere maziden bahsediyorsam bu, geri dönmek manasına değildir., ileriye sıçramak isteyen bir sportmenin – hız almak için – bir adım geriye çekilmesine benzer”³ demiştir. Mart 1944 de Tıp Bilimleri Kraliyet Kolejinde yaptığı konuşmada W. Churchill “Geriye bakabildiğiniz ölçüde ileriye görebilirsiniz”⁴ diyerek aynı gerçeği vurgulamıştır.

Bize göre maziye tapmak ne kadar ırrasyonel bir tutum ise, maziden kaçmak, ondan ürkmek ve korkmak da aynı derecede gayri mantıki bir tutum olur. Çünkü bu iki kavram aslında, aynı şeyin iki ayrı istikametini ifade eder. İbn Haldun bu durumu; “Su nasıl suya benzerse, gelecek de öyle maziye benzer”⁵ diyerek tasvir eder. Binaenaleyh biz mazi psikozundan arınmış bir zihniyetle ve olabildiğince objektif bir yaklaşımla, geçmişin, gelecek için bilinmesi gerektiğine inanıyoruz. Çünkü biz biliyoruz ki, “Tarih, vazgeçilmez iki ihtiyacımızı karşılamak için vardır: Milli kimliğimizin moral kaynaklarını tarihten çıkaracağız ve bir de tarihten tecrübe edineceğiz”⁶. Ona, bizim insanımıza ve insanlığa daha aydınlık bir gelecek hazırlamak için eğileceğiz.

² Kafesoğlu, İ. “Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İst. 1983, s. VX.

³ Uzluk, F.N., Genel Tıp Tarihi, A.Ü. Tıp Fakültesi Yay., S. 68, Ank., 1958, s. XVIII.

⁴ Guthrie, Douglas. A History of Medicine, Thomas Nelson and Sons I/TD, Newyork, 1960, s. V.

⁵ Ahmed Hilmi, İslam Tarihi, Ötüken Yay., İst., 1974, s. 846.

⁶ Akyol, Taha. Tarihten Geleceğe, Ocak Yay. Ank. 1983, s. 60.

Dünya üzerinde tarihinden kaçmak, ona yüz çevirmek suretiyle asaletini ve saygınlığını artırmış bir millet örneği yoktur. Milletlerin tarihinde kederli günleri, acıyla hatırladığı, hatta insanlığa karşı mahcubiyet duyarak anımsadığı olay ve dönemler dahi olabilir. Lakin bu durumlar da hiçbir milletin kendi tarihine soğuk bakmasını haklı gösterecek sebepler olamazlar. Çünkü, "Tarihini bilmeyen, şuurunu taşımayan milletler hafıza ve idraklerini kaybetmiş şaşkın kimselere benzer. Böyle bir durumda milletlerin yükselmeleri veya millet vasfını muhafaza etmeleri zordur"⁷. Bir cemiyette "Hikmetin esası, ferdin ve milletin kendi kendisini bilmesidir. 'Millî şuur' kendi milletinin varlığını tanımak ve bilmek demektir"⁸. Bir millet kendi tarihini bilmezse, pek tabii olarak içinde bulunduğu durumu anlayamaz. Zira her millet bulunduğu duruma tarihi bir oluşum neticesinde gelmiştir. Kısaca; "Maziye şuurlu olarak bilme, eskilerin dönemlerinden faydalanma, bize, ölçülü olmayı ve biz olmayı öğretir. Bilhassa yeni olmak isteyenlerin eskiye büyük ihtiyaçları vardır... Tarih kültürünü, terbiyesini almayan yeninin vücuda getirdiği eserler çığ, ham ve çirkin olur"⁹.

Bir diğer açıdan "Tarih, deyim yerindeyse bir geçmiş yıllar sosyolojisidir. Bu yüzden toplumun halihazır kurumlarıyla uğraşanlar, onların temellerini tarihte bulacaklardır"¹⁰. Herhangi bir kurumun tarihi, kültürel ve zihniyet temellerini bilmeden onu hakkıyla tanımanın mümkün olmayacağı aşikardır. "Vesikalar vasıtasıyla maziye tesis teşebbüsü..."¹¹ olarak alabileceğimiz ve "... içtimai hayatın idraki için mükemmel bir mektep..."¹² şeklinde nitelendirilen tarihe, içinde şekillendiği kültür çerçevesi perspektifi ile birlikte tetkik etme zaruretinden dolayı, bir eğitim tarihçisi olarak, kültür tarihi zihniyetiyle yaklaşma mecburiyeti hissediyoruz. Gelecek kaygusuyla "Geçmiş asırların zihniyeti üstünde durmak ve düşünmek, bir bakıma kendi iç dünyamızın köklerini açığa koymak oluyor"¹³. Ki, bu da, "geçmiş yıllar sosyolojisi", "kültür tarihi" ve "eğitim tarihi" ağırlıklı çalışmaların kıymet ve önemini artırmaktadır.

Bu genel tarih anlayışı yanında eğitim tarihinin yeri nedir? Gayet geniş bir perspektiften olmak üzere "İnsanlık tarihi eğer insan olmanın tarihi ise, o her şeyden önce eğitim tarihi demektir"¹⁴. Dünya üzerinde herhangi bir milletin mevcudiyeti, kültürünü ve eğitimini gerektirir. Yani var olan her milletin kendine has bir kültürü ve dolayısıyla bir eğitim tarihinin de mevcudiyeti zaruridir. Kronolojik olarak ise "Eğitim tarihinin başlangıç noktası, bir insan ailesinin

⁷ Turan, Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Kefkuresi Tarihi, Nakışlar Yay. İst. 1978, s.48.

⁸ Kaplan, Mehmet. Türk Milletinin Kültürel Değerleri, M.E. Basımevi, İst. 1977, s.10 vd.

⁹ Op. Cit. s.72.

¹⁰ Doğan, Mehmet. Tarih ve Toplum, Rehber Yay. Ank. 1990, s.18.

¹¹ Baltacıoğlu, İ.H. Tarih ve Terbiye, Suhulet Kitaphanesi, İst. 1933, s.78.

¹² Op. Cit. S.72.

¹³ Ülgener, S.F. İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay. No: 55 İst. 1951, s.210.

¹⁴ Ülken, H.Z. Eğitim Felsefesi, M.E. Basımevi, İst. 1967, s.1.

yaşamaya ve bir anne ve babanın da çocuğunu sevmeye başladığı tarihe kadar iner”¹⁵. Aslında, bu olay kültür, medeniyet ve insanlık tarihinin de başlangıcı sayılabilir. Eğitim tarihi bir cümleyle:

“Bir toplumun tarih içerisinde geçirmiş olduğu devirlerdeki insan yetiştirme düzen ve sistemlerini, bunları etkileyen kültürünü, devlet yapısını, diğer içtimai müesseselerini, fikir akımlarını, düşünür ve eğitimcilerinin görüşlerini, ayrıca toplumun psiko-sosyal ve fizik hareketlerini, bunların topluma, insana etkilerini ve diğer toplumlarla münasebetlerdeki yetiştirme ile ilgili etkileşimlerini zaman ve mekan içerisinde sebep sonuç ilişkilerine dayanarak ve kronolojik sıraya göre anlama ve tasvir etme işi...”¹⁶.

olarak alınınca, ona bir milletin kültür ve hatta kader tarihi olarak bakmanın yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Bir toplumun yaşanmış kaderini bilmeden müstakbel kaderine hazır olması, onun hakkında isabetli tahminler yapması mümkün değildir. Bu bilgisizlik de toplumun basiret ve ferasetini kapatarak John Locke’un “tabula rasa” (boş levha) dediği, tecrübesi silinmiş, sıfırlanmış, zavallı diyebileceğimiz bir çocuk durumuna düşmesine sebep olacaktır. Kısaca “... Geçmiş dikkat ve itina ile inceleyebilirsek, geleceği ancak o zaman kestirebilir ve içinde bulunduğumuz durumu daha iyi kavrayabiliriz. Bundan da eğitim öğretim tarihinin, pedagoji okullarının en iyisi olduğu sonucunu çıkarabiliriz”¹⁷. “Aksi taktirde eskilerin denemiş olduğu birçok temelsiz ve boş fikirlere biz de kendimizi kaptırır ve faydasız bocalamalarla vakit geçirmek zorunda kalırız. Bu hal, süratle ilerlemeyi durdurmaktan veya geciktirmekten başka bir sonuç vermeyecektir.”¹⁸

Eğitim sosyolojik anlamda ve genel bir kabul ile, “... Kültür nakli sürecidir”¹⁹. “Eğitim tarihi bu kültürün gelecek nesillere aşılabilmesi için düşünülmüş usullerin, yolların ve metotların bir tarihidir. Diğer bir deyişle bu prosesin nasıl geliştiğinin tarihidir”²⁰. Bu tarihe kayıtsız kalmak suretiyle günümüz eğitim meselelerine isabetli çözümler bulunamayacağı yaygın bir kanı halindedir”²¹.

¹⁵ Koçer, H.A. Eğitim Tarihi (İlk Çağ), A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yay. No: 19, Ank. 1971, s. III.

¹⁶ Akyüz, Hüseyin, Türk Eğitim Tarihi, (Yayınlanmamış Ders Notları) A.Ü. Edebiyat Fakültesi-Felsefe Bl. 1978/79, Erzurum.

¹⁷ Durkheim, Emile. L’Evolution Pedagogique en France, I, s. 13 den: Leif, J., Rustin, G. Genel Pedagoji, M.E. Basımevi, İst. 1980. s.3.

¹⁸ Kanda, H.F. Fedagoji Tarihi, C.1, M.E. Basımevi, İst. 1963, s. IX-X.

¹⁹ Nef, Kenneth., Lauwerys, J.A., Varış, Fatma, Mukayeseli eğitim, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay. No: 84, Ank. 1979, s. 107.

²⁰ Koçer, H.A. A.g.e., s. III.

²¹ Koçer, H. Ali, Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Talim ve Terbiye Dairesi Yay. No: 12, İst. 1974, s. 2.

Bizim kendi eğitim tarihimizle ilgili incelemeler kendi toplumumuzun bu intikal devresi içinde edindiği pek önemli eğitim tecrübelerinin iyi bir tahliline ve değerlendirmesine götürürken...²²,... bocalamış olan talim ve terbiyemizin milli bir hüviyet almasına da hizmet etmiş olacaktır²³. Genel olarak bizim insanımızın hemen bütün dünyaca az bilinen yüksek haslet ve medeni tezahürlerini, inceliklerini günümüz dünyasına örnek olması için, yalnız aramızda konuşmayı kafi saymayarak, tespit edip sayfalara dökmeyi bir vatanperverlik borcu addetmeli...²⁴, böylece fert, millet ve insanlığa karşı olan görevimizi tamamlamış olmalıyız.

Fakat üzülererek ifade edelim ki, öneminden ve paha biçilmez kıymetinden kısaca bahsettiğimiz;

“... Eğitim tarihimizin fikir, düşünce, başarılı ya da başarısız tecrübe birikiminden yeterince yararlanılmamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, eğitim politikasına yön verenlerin, öğretmenlerin, aydınların Türk eğitim tarihini bilmemeleridir. Oysa Türk eğitiminin gelişmesi ve ülke için kendinden beklenilene verebilmesi geniş ölçüde bu tarihin iyi bilinmesine ve ondan ders alınmasına bağlıdır”²⁵.

Alınması beklenen bu dersin ilk şartı, zikredilen eğitim fikir ve tecrübelerinin açığa çıkarılmasıdır. Hatta hemen ifade etmeliyiz ki, bizim kendi eğitim tarihi tecrübelerimizi ortaya çıkarıp yeni neslimize sunamayışımızın, onlarda son derece yanlış ve kökleşmesinden korktuğumuz bazı zararlı intibaların doğmasına yol açabileceği ihtimalini unutmamak gerekmektedir. Bunun en olumsuz şekli de Türk insanının, her türlü sosyal problemi ile birlikte, eğitim meselelerinin çözümü için de, milli fikir ve tecrübe deposu tarihinden habersiz olmanın sonucu, hiç düşünmeden Batı düşünce alemine koşması ve bunu bir alışkanlık haline getirebilecek olmasıdır. Nitekim yakın tarihimize baktığımızda;

“İkiyüz yıla yakın bir zamandan beri modernleşme ve batılılaşma yolunda gösterdiğimiz çabalar göstermiştir ki, yalnız Batı dünyasındaki gelişmeleri tanımayı amaç edinen çalışmadan başka, gelecek nesillerimizi hazırlayacak gençlerimizde ‘Bizde hiçbir şey yapılmıyor, bizde düşünen adam yok’ gibi saplantıların doğmasına, bunun sonucunda da bizim dışımızdaki dünyanın düşünürlerinin kendi sosyal problemlerini çözmek için ortaya attıkları modellerin, bizde

²² İbid.

²³ Kansu, N. Atuf, Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, II. Kitap, İstanbul-1932, s.6.

²⁴ Ünver, A. Süheyl, Avrupa İzlenimleri, Önasya Yay., Ank-1969, s.3.

²⁵ Akyüz, Yahya. Türk eğitim Tarihi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay. No: 114, Ank. 1982, s.275.

de denemek gibi yanlış tutumlar içine girilmesinde etkili olmaktadır²⁶.

Her milletin istikbali demek olan genç insanların böyle bir yola girmiş olmaları her millet adına gerçek bir talihsizliktir.

Hülasa; kıtalar üstü devletler kurmak her şeyden önce bir kültür işidir. Masallarınız, hikayeleriniz, menkıbeleriniz, kahramanlık, türkü, şarkı, vecize, atasözü ve destanlarınız, tarihinizde gerçekleştirdiğiniz hayret verici muvaffakiyetlerinize ait birikiminiz kemiyet ve keyfiyet olarak yeterli zenginliğe ulaşamamışsa, yeni yetişen neslinize “eğitim” dediğimiz olay ile bu muhtevayı aşılıyarak onlarda SİZ'e özgü idealler teşekkül ettiremezsiniz. Unutulmamalıdır ki, ideal olmayınca realite olmaz.

Fakat bu saha çalışanlarını bekleyen büyük bir handikap vardır. Paul Monore, “The Educational Renaissance of the Sixteenth Century” adlı eserinin mukaddimesinde “İnsanın geçmiş devirlerdeki öğretim hayatına dair, bilhassa mektep hayatının teferruatı hakkında geniş bilgi elde etmeye kalkışması son derece güçtür²⁷” der. Bu durum İslam dünyasında da böyledir. Gerçekten bilhassa Türk-İslam dünyasında, muhafaza edilip, günümüze kadar ulaşabilmiş bulunan genel tarih sahasındaki kaynak bolluğu, aynı dönemin kültür sahası ve eğitim öğretim alanını aynı düzeyde aydınlatmaya yetecek seviyede değildir. Bu durum günümüz Türkiye’si için de geçerlidir. “Gerçi memleketimizde eğitim tarihimize ait ciddi ve emek mahsulü değerli eserler yazılmamış değildir. Ancak bunlar eğitim tarihimizin ya muayyen bir dalında veya bütün dallarında geçmiş olayları, açılmış kurumları ilmi bir sınıflamaya tabi tutmaksızın, sadece dökümanlara bağlayarak nakleden genel eserler niteliğindedir²⁸. Ülkemizde henüz zengin bir eğitim tarihi literatürü teşekkül etmiş değildir.

Lakin bu imkansızlıklar ve modelsizlikler eğitim tarihi çalışanlarını yollarından döndürmemeli ve hedeflerinden soğutmamalıdır. “Aksi taktirde milli eğitim hayatımızın dünü hakkındaki bilgisizliğimizin hudutları her gün biraz daha genişleyecek ve bugün elimizde henüz imkanlar varken yapmadığımız işlerin, yarın yabancılar tarafından gerçekleştirildiğini veya yanlış açılardan yorumlandığını görmenin en az mahcubiyeti altında bunalmak icap edecektir²⁹. Oysa üstad M.F. Köprülü'nün ifadesiyle

²⁶ Koçer, H. Ali. Türk Sosyologları, Türk Sosyolojisi Tarihi Araştırmaları, No. 1, Ank. 1975, s.1.

²⁷ Çelebi, Ahmed. History of muslim Education, are'l Keşşaf Yayın Basım ve Dağıtım Müessesesi, Lebanon-Beyrut-1954, s.5.

²⁸ Koçer, H. Ali. Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, No: 12, İst. 1974, s.2.

²⁹ Unat, F. Reşit. Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, M.E. Basımevi, Ank. 1964, s. VIII.

“Daim tekrar ettiğimiz gibi Türk Milletinin cihan tarihindeki büyük rolünü bugünkü ilim zihniyetiyle ortaya koyabildiğimiz zaman, dünya ilim aleminin bunu kolaylıkla kabul edeceği ne kadar muhakkak ise, bunun Türk Milletine de en büyük bir hizmet olacağı da o derece kat’idir. Esasen tarihi hakikat de Türk Milletinin hakiki menfaatine mugayir olamaz”³⁰.

“KUTADGU BİLİĞ’DE SOSYO-PEDAGOJİK VE SİYASAL SÖYLEM”E DAİR

İşte bu duygu ve düşünceleri paylaşan bizlerin yüreğine su serpen bir gelişme oldu. Geçen ay Prof. Dr. Hüseyin Akyüz’ün Eser Ofset-Erzurum’da basılan “Kutadgu Bilig’de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem” adlı eseri çıktı. Bizde onun, çok kısa hatlarıyla bir kritiğini, daha genel ifadeyle bir değerlendirmesini yaparak okuyucuya tanıtmak istedik.

* Kutadgu Bilig Türk kültür literatüründe “Türklük Bilgisi”, “Türk Şehnamesi” ve ilk klasik karakterde muhteşem Türk eseri olarak nitelendirilmekte, ayrıca “Kutlu olma Bilgisi” veya “Kutluluk Veren Bilgi” anlamına da gelmektedir.

Yazıldığı dönemde siyasi ve askeri egemenlik Türklerin elinde bulunmasına rağmen bilim, kültür, felsefe ve sanat dili olarak Arapça ve Farsça kullanılmakta Türkçe bu iki dilin baskısı altında bulunmuş olmasına karşın Kutadgu Bilig’in Türkçe yazılmış olması onun karakteristik özelliklerinden birini oluşturur.

* Yusuf Has Hacib, yaklaşık (1017-19/1090) yılları arasında yaşamış, eserini 52 yaşlarında tamamlamış, devrin Türk Hükümdarı Büyük Kara Buğra Han’a sunmuş ve bu hareketiyle sanki O; “aileden baba, devlet ve toplumdun hükümdar sorumludur. Ben gerekli olan sözü söyledim. Bu sözlerdeki görüş ve önerilere uygun bir biçimde davranmak, insanları yönetmek artık size kalmış bir iştir” demek istemiştir.

* Akyüz, Yusuf Has Hacib’in fikri cephesini tanıtmaya, onun teoloji anlayışını ortaya koyarak başlamış, bilgi, insan ve toplum telakkisi üzerinde derinleşerek sürdürmüştür. Toplumsal tabakalardan ve devlet anlayışından bilhassa, Eflatun ile mukayeseli olarak alıntılarla aydınlatmalar yapan Akyüz, bu kavramlar çerçevesinde tam bir sosyal psikolojik kültürel yapı tahlili gerçekleştirmiştir. Tahlillerinde Kutadgu Bilig sınırlarıyla yetinmemiş 2000 li yıllar Türk insanı bakış açısını da sergilemiştir. Öyle ki çalışmada, Kutadgu Bilig öncesi, zamanı ve sonrası

³⁰ Köprülü, M. Fuad. Barthold W. İslam Medeniyeti Tarihi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, No: 86, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1973, s. XXIII-XXIV.

Türk sosyo-kültürel ve siyasi yapısıyla ilgili bağlantılar kurularak derin bir vizyon sergilenmiştir. Bu durum bir hayli az aydınımız tarafından denenmektedir.

* Kutadgu Bilig de siyasi motif dominant bir husustur. O münasebetle devlet anlayışı ve idare tarzı çok önemli yer tutar. Yusuf Has Hacib’in devlet anlayışının üç esin kaynağı vardır:

a. Eski Türk Geleneği: Bu gelenek Hun, Göktürk, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu vb. devlet telakkileri çizgisiyle kristalleşmiştir.

b. Antik Yunan Felsefesi: Bu başlık altında Hacib’in derin tesirlerini yaşadığı kaynak Platon’un Devlet adlı eseridir. İdarenin bilgi, tecrübe, akıl, erdem gibi kavramlara dayanması vs. gibi hususlarda aralarında gözle görülmüş bir paralellik farkedilir.

c. İslami Görüş ve Uygulamalar: Gerek devlet ve gerekse toplum ve kadın anlayışında Kutadgu Biligde İslam’ın derin izleri görülür. Bu hususta Yusuf Has Hacib’in ilk modelleri Kuran-ı Kerim, peygamber ve dört halifenin uygulamalarıdır.

Yusuf Has Hacib bu üç kaynaktan gözü kapalı taklitler ve alıntılar yapmamış, fikrini kendi entelektüel birikiminden kattığı bazı düşünce öğeleriyle besleyerek olgunlaştırmış, zenginleştirmiş hatta “Türki”leştirmiştir. Böylece patenti Yusuf’a ait olan bir devlet anlayışı ve modeli ortaya çıkmıştır. Akyüz’ün çalışması bu modeli siyaset bilimleri terminolojisi ve anlayışı ile ortaya koymuş, hatta başarı ile aktüalize ederek, daha anlaşılabilir hale getirmiştir.

* Kutadgu Bilig’de pedagojik öğelere gelince: Yusuf Has Hacib’in eseri Kutadgu Bilig “saadete götüren bilgi” anlamına gelmektedir. Onda eğitimin nihai amacı ferdin ve toplumun mutluluğudur. Bu amaç, insanı, toplumu ve devleti yeniden kurmaktan geçer. Bu kuruluşun merkezi kavramları “akıl”, “bilgi”, “adalet”, “kanaat”, “doğruluk” ve “cesaret” tir. Zaten Kutadgu Bilig’de eğitimin içeriğini bu kavramlar oluşturur.

Eğitimin en karakteristik içeriği bilgidir. Yusuf Has Hacib’de bilgi bilgisi önemli bir yer ve öneme sahiptir. Ona göre:

- a. Bilgi anlayışı geliştirici olmalıdır.
- b. Dil ile bilgi arasındaki ilişkiye dikkat etmelidir.
- c. Bilgi uygulanır türden olmalıdır.
- d. Bilgi yeni olmalıdır.
- e. Bilgi ile pratiği arasında uyum olmalıdır.
- f. Bilgiler yazıya geçirilmeli, tespit edilmelidir.

Yusuf Has Hacib metodik olarak akıl ile deney arasında ilişki arayan ve bunlardan gelen bilgileri birbiriyle doğrulamak isteyen bir düşünürdür. Onun akıl ile deneyi ve kuram ile de uygulamayı birleştirerek toplumsal yarar doğrultusunda

kullanmak istemesi, günümüz için de son derece ileri bir anlayış ve zihniyetin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Akyüz'ün ifadesiyle;

“Yusuf Has Hacib'in en belirgin özelliği hırafelerden uzak, akıl ve deney bilgisini ön plana alan, mikro çözümlenme yöntemini kullanarak makro sorunları çözmek isteyen analitik karaktere sahip bir düşünür ve toplum mühendisi olmasıdır.”³¹

* Eğitimde metodu ise; “öğüt verme”dir. Fakat O, öğüdün (teori) hayata geçirilmesi (pratik) hususunu kuvvetle vurgular. “Dünyaya hakim olmak ve onu idare etmek için pek çok fazilet, akıl ve bilgi lazımdır”³² sözünden öğüdün akla, bilgiye ve tecrübeye dayanması halinde öğüt olacağını ima eden Yusuf, eğitimde aileye önemli bir yer ayırır. Onda her şey insan içindedir. Mükemmel bir insan, toplum ve devlet modeli yaratabilmek için, evlilik ve aile kurumundan ne dereceye kadar ve nasıl istifade edilebilir diye düşünmüş, bu münasebetle benzer toplumsal bilimlere tahlile tabi tutmuştur. Onda aile neredeyse okulun yerindedir. Akyüz'ün bu konudaki vurguları ve örnekleri yerindedir.

* Bir sosyal siyaset şaheseri ve harikulade bir prensipler koleksiyonu manzarası arzeden ve Türk Şehnamesi olarak adlandırılan Kutadgu Bilig, devletin yapısı ve bu yapıyı oluşturan çeşitli öğeler ve bu öğelerin toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel işlevleriyle ilgili konuları kapsayan ve derinliğine işleyen ilk büyük Türk eseridir.

Biraz daha detaya inmek gerekirse;

“Devlet yönetiminde adalet, doğruluk, dürüstlük, kişisel çıkar yerine kamu yararının konulması, alınan kararların hiç kimseye ayrıcalık tanımadan eşit olarak uygulamaya geçirilmesi, disiplinli, eğitilmiş ve sürekli bir ordunun bulundurulması, halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması, para ve ekonomiyle ilgili politikaların geliştirilmesi, devleti oluşturan organlarının derin görüşlü bir siyaset bilimci tavrıyla tanımlanması, rol ve statülerinin belirtilmesi, toplumun toplumsal tabaka ve zümreler bakımından incelenmesi, ekonomi ile toplumsal hareketlilik arasındaki ilişkinin incelenmesi, hizmetkâr bir devlet anlayışının vurgulanması, özellikle devlet yönetiminin akıl, bilgi, cesaret, adalet, doğruluk ve asalete dayandırılmak

³¹ Akyüz Hüseyin. Kutadgu Bilig'de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem, Eser Ofset, Erzurum-2002, s. 208.

³² Akyüz, Hüseyin. A.g.e., s.30.

istenmesi çok önemli toplumsal tip ve motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Yusuf Has Hacib, akıl ile deney arasında ilişki arayan ve bunlardan gelen bilgileri birbirleriyle doğrulamak isteyen bir yönetici tavrına da sahiptir. Onun akıl ile deneyi kuram ile uygulamayı birleştirerek kamu yararı doğrultusunda kullanmak istemesi, günümüz için de son derece ileri bir anlayış ve zihniyetin göstergesi olarak değerlendirilebilir.”³³

* Bir diğer açıdan Kutadgu Bilig sosyolojik içerik bakımından da toplumsal yapı çözümlemesi konusunda da ilk önemli eserimizdir. Bu bağlamda Kutadgu Bilig’in ele aldığı konular, toplum, toplumu oluşturan sınıf, zümre ve tabaka hem toplum yapısını oluşturan önemli parçalar olarak ve hem de toplumsal kesimlerin birey ve devlet yaşamındaki işlev ve rolleri açısından önemlidir. Böylece Kutadgu Bilig’de bir yandan devlet, diğer yandan da toplum ile ilgili çözümleme girişimi, sorunun irdelenerek ortaya konulması, öneriler geliştirilerek çözümlemeye gidilmesi biçiminde bir yöntem ulaşılmış, yani bilmek ile yapmak aynı doğrultuda birleştirilerek kuram ile uygulama kaynaştırılmıştır.³⁴ Bu yaklaşım ve çözüm tarzı günümüzün yaygın yöntemlerinden biridir. Eser bu yönüyle de tazeliğini korumaktadır.

Hüseyin Akyüz’ün bir “Türk Magna Carta”sı olarak nitelediği Kutadgu Bilig, benzerleri arasında yazarın kafasında; Grek toplumunun “Devleti”, İtalyan ulusunun ‘İlahi Devlet’i ve Fransızların ‘Toplum Sözleşmesi’ne denk düştüğü gibi, eserin yazarı da Eflatun’a, S. Augustinus’a ve J.J. Rousseau’nun devlet ve toplum yaşamıyla ilgili rollerine benzer bir işlevi sürdürmüştür diyebiliriz. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse bu yazar ve eserlerine karşı bizim de Yusuf Has Hacib gibi bir düşünürümüz ve ölümsüz eseri Kutadgu Bilig’imiz var³⁵ diyemememiz için hiçbir sebep yoktur.

* İki cümle de Yusuf Has Hacib’in müstesna şahsiyetinden ilmi ve idari başarısından söz etmeliyiz;

“Yeni bir uygarlık ve kültür çevresine girmek için çok hızlı ve köklü bir toplumsal değişim süreci yaşayan bir ulusun düşünürü ve etkili bir devlet adamı olan Yusuf Has Hacib, herşeyden önce günlük yaşamın doğurduğu sığ tartışmaların ve kısır çekişmelerin dışında, hatta üzerinde kalmayı başarmış bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. O, içinde yaşadığı Türk toplumunun ana sorunlarını (makro problemlerini) ürettiği düşünce ve biçimlendirdiği

³³ Op. Cit. s.207-208.

³⁴ Op. Cit. s.208-209.

³⁵ Op. Cit. s.209.

görüşlerle, aynı zamanda bunlarla bağlantılı olmak üzere önce sürdürdüğü çeşitli önerilerle çözmeye çalışan bir düşündür devlet adamıdır.³⁶

Bu gerçek onun eserini teferruatıyla tanıma ve tanıtmayı zaruri kılmaktadır.

*"Kutadgu Bilig'de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem" adlı eserin 2000 yıllar Türkiye'sinin bir aydını olarak yazarının ağızından bir nihai değerlendirmesini yapmak gerekirse;

"En azından eserin iskeletini oluşturan doğruluk, dürüstlük, rüşvet ve yolsuzlukların önlenmesi, paranın değerinin korunması, irtikap ve adam kayırmanın önüne geçilmesi, hakkın adil bir biçimde dağıtımı, akıl ve deney bilgisinin baş tacı edilmesi ve tüm resmi işlemlerin adaletle yerine getirilmesi, yoksulların desteklenmesi ve korunması gibi öneriler ve bunlara dayanak olan toplumsal görüşler eserin yazıldığı çağı aşan ve günümüze uzanan önemli söylemlerdir. Eserdeki birey, toplum ve devlet yaşamını düzenleyen toplumsal, siyasal, ekonomik, yönetsel ve düşünsel görüşler, günümüz için de temel ölçütler olarak kullanılabilirler. Bu bağlamda konuya ilgi duyan uzmanların yanında tüm aydınların, özellikle de devlet ve siyaset adamlarının bu gerçekçi insan, toplum ve devlet modelini okuyarak özümsemeleri, tarihimizin derinliklerinden gelen özellikle de doğruluğu, dürüstlüğü, gerçekçiliği ve adaleti simgeleyen bu anıtın çağrısına kulak vermeleri gerekir.³⁷

* Bir eserin orijinali mükemmel olabilir. Kutadgu Bilig adına böyle bir kaygumuz yoktur. Fakat çok mükemmel bir yapının her türlü tahliline dayalı her eserin başarılı olacağına gerekliliğine dair bir kayıt yoktur. İşte Hüseyin Akyüz'ün başarısı burada yatmaktadır. Okuyucu bunu eserle tanışınca farkedecektir.

* Fakat söz konusu yapıtı tenkitçi bir gözle incelerken "ben olsaydım" dediğimiz türden bazı ilavelerin yapılmasına yönelik dilek ve temennilerimiz de olmamış değildir. Şöyle ki;

a. Bunlardan birincisi eserde geçen çok miktarda Batı ve Doğu kültür dünyasına mensup bilim, din ve sanat adamlarına ve felsefe, sosyoloji, antropoloji, tarih vb. sahalarına ait isim ve teknik kavramları içeren bir adlar ve kavramlar dizini eklenmemiş olmasıdır.

³⁶ Op. Cit. s.208.

³⁷ Op. Cit. s.209-210.

b) Ayrıca Kutadgu Bilig’in yoğun alıntılar yapılan bölümlerinden veya yaygın olarak bilinen ilke, vecize, atasözü türünden de olabilecek orijinaline ait bazı paragraflarına eserin sonundaki EK’ler bölümünde yer verilebilirdi diye düşünüyoruz.

c) Benzer bir yaklaşımla Yusuf Has Hacib’in yaşadığı dönemin Türk Dünyasını gösteren bir tarih haritasının aydınlatıcı bir rolünün olabileceği de aklımıza gelmedi değil. İleriki baskılarında eserin sonunda görmeyi umduğumuz bu eklerin çalışmaya daha bir renk ve lezzet katacağı inancındayız.

Kendisine Türk bilim kamu oyu adına teşekkür eder, benzer çalışmalarında başarılar dileriz.

ABSTRACT

Bringing out a nation’s own cultural values and introducing them the younger generations into the future with confidence.

For that reason Dr.Hüseyin Akyüz’s work antitled “Kutadgu Bilig’de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem” is a very important study.

According to (Dr.Hüseyin Akyüz), Yusuf Has Hacib is an onolytic thinker and a complete Human engineer. Kutadgu Bilig is a Turkish masterpiece and a Turkish “Magna Carta” too Turkish Youth must reconije this work.